

О ЈЕЗИКУ И/У ПОЛИТИЦИ: ПОВЕСТ ЈУГОСЛОВЕНСКИХ ИСТРАЖИВАЊА⁷

САЖЕТАК

У овом ће се кратком прилогу изложити преглед радова домаћих аутора који су се бавили односом политике и језика у СФР Југославији, у времену од краја шездесетих година XX века до распада заједничке државе. Намера је аутора да представи релевантну литературу која је у том периоду публикована и да је систематизује, тј. класификује (и евалуира) према одређеним садржајно-теоријским параметрима и спознајним досезима. Имајућу у виду популарност и пролиферацију савремених дискурских (критичкодискурских) истраживања политичког текста/говора/језика (у иностранству, али и у нашој академској заједници), аутор је сматрао да би било корисно скренути пажњу на почетке (претече) истраживања политичког дискурса и у нашој средини, те указати на (тематске, теоријске, методолошке) сличности/подударности тих радова с оним што се може прочитати у актуелној научној продукцији када је реч о датом предмету истраживања.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: језик, политика, језик политике / политички дискурс, СФР Југославија.

1. Уводна разматрања: ка образложењу основних поставки рада

Савремена истраживања (међу)односа језика и политике,⁸ често проширена (готово увек пресупонираним) и трећим елементом у виду тријаде *мишљење – је-*

⁷ Прилог је написан – као једно од уводних поглавља – у оквиру истраживања везаног за изradу докторске дисертације *Асертивност, релевантност и жанр: анализа предизборних политичких говора*. Приликом припрема за публикавање докторског рада (истог наслова) овај је прилог изостављен, како би био проширен и дорађен и потом сепаратно – у виду чланка – објављен (што се сада и чини). Уз то, сам прилог је (био) написан у оквиру пројекта *Стандардни српски језик: синтаксичка, семантичка и прагматичка истраживања* (178004), који финансира Министарство за науку и технолошки развој РС.

⁸ Да одмах учиним јаснијим предмет овог рада, односно да кажем шта *неће* бити предмет анализе, а што би се евентуално могло помислити на основу наслова рада: нећу се, дакле, бавити *језичком политиком* (као једном од области социолингвистике и нормативистике). Као што се зна, језичка је политика „скуп принципа, ставова и одлука у којима се огледа однос [...] друштвене заједнице према вербалном репертоару којим располаже” (Бугарски 1986: 72), тј., како каже Шкиљан, „скуп рационалних и углавном институционализованих поступака којима неко друштво утјече на језичне облике јавне комуникације и на формирање свијести својих судионика о тим облицима” (Škiļjan 1988: 8). Дакле, традиција и преглед научних радова из области језичке политике овде нису били предмет систематизације и евалуације.

зик – политика, као доменски спецификованом варијантом појмовног троугла *мишљење – језик – друштво*, све су бројнија и у нашој (друштвено-хуманистичкој) академској заједници док су на Западу већ етаблирана као један од главних (моно, интер и трансдисциплинарних) аналитичких домена *humaniore*, иако су испрва била виђена као периферно лингвистичко, па потом интердисциплинарно и трансдисциплинарно поље, које је примарно инспирисано/мотивисано и обликовано левим политичким/идеолошким убеђењима самих аутора (ма колико год да је и тада, као и сада, сâм појам левике био недовољно јасан, инкорпорирајући у себи различите идеолошке/политичке принципе и профиле).

Анализа политичког деловања, у теоријским описима, подразумева разликовање политичких субјеката и политичких објеката. Политички субјекти се успостављају самим деловањем, које конституише или конструише одређену политику и политичке процесе. Као једна од практичних људских делатности, политика, по Аристотелу, није лако доступна егзактном научном инструментарију. Политиколог Чедомир Чупић каже да „колико год наука освојила простор политичког, политичко у великој мери увек изнова изненађује научно. Наука се успешније бави видљивим политичким последицама него живим политичким токовима” (Ћирић 2007: 15). У социолошким и политиколошким истраживањима разликују се (убичајено) два тумачења (концепта) политике – *античко* и *нововековно*. Иако се у савременим истраживањима, очекивано, инклинира ка другом, модерном (веберијанском) одређењу политике – према коме је она „тежња за учествовањем у моћи или ка утицају на расподелу моћи [...] између група људи у држави у којој живе” (Weber 2006: 434), оно се не разликује толико драматично од аристотеловског дефинисања политике као делатности којом се регулишу односи међу људима (али и између људи и околног света/природе) у одређеном времену и на одређеном простору. Политика је, према томе, свесна активност људи усмерена и организована на постизање одређеног циља који се тиче учествовања у дистрибуцији моћи, а језик се јавља као базично средство спровођења неке политике, па проучавање тог односа (језика и политике) изазива, с разлогом, интересовање научника (из различитих дисциплинарних домена).

Данас се, дакле, изучавање односа језика и политике (или мишљења – језика – политике) интензивно одвија у оквирима Анализе дискурса (посебице Критичке анализе дискурса или Политичке анализе дискурса) или, још шире постављених, Дискурсних студија [Discourse Studies]:

„Иако је термин *Критичка анализа дискурса* (КАД) [Critical Discourse Analysis] данас општеприхваћен, желео бих се заложити за његову замену синтагмом *Критичке дискурсне студије* (КДС) [Critical Discourse Studies] из следећих разлога: главни је што КДС није метода [...] у оквирима дискурсне анализе. Не постоји (једна) таква метода. КДС се користи било којом методом која је релевантна спрам циљева предвиђених истраживачким пројектом, а те методе су углавном оне које се употребљавају у дискурснима студијама иначе. [...] Заправо, ради

анализе структура и стратегија говора и текста бавимо се: граматичким (фонолошким, синтаксичким, лексичким, семантичким), прагматичким [...], реторичким, стилистичким, жанровским, конверзационим и семиотичким аспектима [испитиваног текста или говора]" (Van Dijk 2008: 2–3).

Из овога што Ван Дејк истиче у уводном делу своје књиге *Discourse & Power* назире се чиме све „располаже” један проучавалац дискурса (па тиме и политичког дискурса), односно колико је широко постављен методско-аналитички оквир КДС-а, те који се сви аспекти (структуре и стратегије) могу сматрати релевантним при анализи употребе језика, између осталог, и у политичкој сфери. Могло би се, заправо, рећи да је плуралност методолошких проседеа једна од најупадљивијих карактеристика КДС-а, али да се сви они ипак управљају ка једној жиљној тачки, тј. да су усмерени ка јасно назначеном циљу: ка испитивању односа између употребе језика оних који поседују моћ и оних који је не поседују или, другачије речено, ка испитивању начина на који се путем дискурса (дискурсно) репродукује моћ, тј. злоупотреба моћи (уп. Van Dijk 2008: 6). Отуда се као две кључне одреднице КДС-а могу издвојити појмови *дискурса/језичког деловања* и *доминације/хегемоније*.

На сродан ће се начин о принципима и циљевима КДС-а, односно КАД-а читовати и Норман Ферклаф (Fairclough 1995: 2) предлажући тродимензионални „апарат” у проучавању дискурса као централног механизма социокултурне репродукције и промене:

Критичка анализа дискурса (КАД) даје консолидовани тродимензионални оквир чији је циљ да се повежу три сепаратна дела анализе једни с другима: *анализа* (говорених или писаних) *језичких текстова*, *анализа дискурсне праксе* (процеса текстуалне продукције, дистрибуције и интерпретације) и *анализа дискурских догађаја као примера/отеловљења социокултурне праксе*. [...] Обележје овог приступа је да, на једној страни, истиче *продуктивност* и *креативност* дискурсне праксе и њене реализације у текстовима који су и по форми и по значењу хетерогени, [...] и, на другој страни, да истиче како односи моћи *ограничују* и *контролишу* продуктивности и креативност дискурсне праксе, те како пореци дискурса формирају хегемоне домене (Fairclough 1995: 2).

Из примера рецентнијих прилога и осталих научника с овог поља (поред поменуте двојице, мислимо и на Ангермилера [Angermuller], Чилтона [Chilton], В. Колер [W. Koller], Рајзигла [Reisigl], Ван Леувена [Van Leeuwen], Фершуерена [Vershueren], Р. Водак [R. Wodak] и бројне друге) јасна су основна обележја и поставке који одликују радове што проблематизују однос језика и политике, односно питања везана за политички дискурс. Утолико ми се чинило битним да извршим једну врсту систематизације, тј. прегледа како се у нашој науци, након Другог светског рата, посебно седамдесетих и осамдесетих година XX века, приступало релацији језик – политика, и до каквих су резултата, тј. закључака дошли истраживачи у том периоду (који претходи овом савременом, модерном добу обе-

леженим огромном научном продукцијом посвећеној анализи односа језика и политике). Према томе, предмет анализе у овом чланку биће студије о односу језика и политике на српско-хрватском језичком простору са циљем да се изврши њихова систематизација и укаже на везу с актуелним истраживањима у овој области.

2. Ка представљању и дескрипцији: анализа радова

У југословенској су се средини⁹ (период од 70-их до почетка 90-их година XX века) аутори бавили изучавањем односа политике и језика¹⁰ поглавито са семан-

⁹ У овом ћу се прилогу ограничити само на ауторе који су са српско-хрватског језичког терена (и који су, на концу, узимали за предмет своје анализе емпиријски материјал публикован на овом језику), што значи да изостаје разматрање радова аутора који су припадали другим (службеним) језичким идиомима у СФР Југославији (нпр. словеначком, македонском, или мађарском у Војводини, албанском на Косову и Метохији итд.).

¹⁰ Само ћу узредно споменути да поред радова који се баве односом језик–политика постоје и студије које проблематизују однос лингвистика–политика. У тим се радовима – барем имплицитно (и у „подтексту”) – аутори дотичу и питања језика и политике, иако то није примарни предмет њиховог истраживања. Тако Мирко Чанадановић (1965: 49) пише о језичким студијама у окриљу марксизма, истичући посебност марксистички оријентисане науке о језику, која се огледа у битно другачијем разрешењу онтолошког и гносеолошког питања језика (у поређењу с немарксистичким приступима). Он наглашава како материјалистичка дијалектика полази од става о дијалектичком јединству језика, мишљења и материјалне стварности (Чанадановић 1965: 49), што значи да се језик перципира као друштвена појава, чија је генеза лоцирана у процесу рада а основно обележје сврховитост: језиком се, наиме, нешто релевантно саопштава! Чини се да је једно од средишњих питања тада, у земљама Источног блока, било да ли је и како могуће повезати и усагласити доминантну структуралистичку парадигму са „државном” соц-филозофијом (дијалектичког материјализма). Сосировски се принципи и структуралистичко виђење језика повезују с дијалектичким принципима; нпр. скреће се пажња на паралелу између системског виђења језика (став да појединачани елементи наступају тек у хијерархијски уређеним целинама) и дијалектичког принципа међуусловљености кретања материје... али, исто тако, указује се и на „размимоилажења” структурализма и дијалектичког материјализма, што се, безизузетачно, оцењивало као пропуст и недостатак структуралистичке теорије а никако *дија-мата* (нпр. оштро се напада Сосирова дихотомија синхронија/дијахронија и недвосмислено давање предности синхронизији, јер се по материјалистичком схватању историјски развој језика мора дијалектички разумети, што значи да је поимање еволуције језика изузетно значајно). И другде Чанадановић (1966) проблематизује однос дијамата и лингвистике, опет наглашавајући добро познату марксистичку *penseé* како је језик друштвена појава, својствена само друштвеном човеку (сиц!), те да су мисао и језик тек појаве друштвеног живота. Чанадановић каже да је „за појаву говора, као и за настаanak човека од мајмуна, пресудан услов био *рад*. У процесу заједничког рада људи су дошли до потребе да један другом нешто кажу. Та потреба је створила себи орган: грло и уста мајмуна-човека оспособили су се кроз дуги период еволуције да изговарају артикулисане гласове један за другим” (Чанадановић 1966: 2). Чини се да Чанадановић у обема студијама покушава позиционирати језик, мишљење и „стварност” као елементе једног система, дакле као целину којој је својствен одређен тип интерконекције (делова), тј. аутор настоји видети дијалектички материјализам, у једној холистичкој перспективи, као хеуристичку методу подобну и науци о језику. Из Чанадановићевог је прилога (Чанадановић 1966: 5–6), могућно, за питања овог рада, најинтересантнији сегмент о учењу знаменитог марксисте Пола Лафарга [Paul Lafargue], који је, проучавајући француски језик у периоду после Револуције, увидео да политичко-друштвене и културне установе и

тичко-реторичких позиција, дакле пратећи област (употребе) језика у којој се јављају одређене (типичне) конструкције, језичке формације, најчешће непрозирног значења у циљу мистификације или (нападне) орнаментализације политичког говора (значи, као вид политичке реторике). Но, то никако није био и једини аспект односа језик – политика који је привлачио истраживаче; нпр. Милорад Пуповац концем седамдесетих проучава тај однос, говорећи на самом почетку о релацији између језика и друштва, будући да је основна карактеристика човека *друштвеност*, тј. „човјек се непрестано збива према другом човјеку и са другим човјеком” (Пуповац 1979: 1384), односно „да би имао знање и свијест, да би имао себе, човјек мора имати свијест, ‘близину’ другога”, а потом, нешто доцније у тексту, отвара и тему политике (тј. *политичности* човека):

Везаност човјека за другог човјека није што и везаност животиње с другом животињом. Он није ниједи сродник, већ сугворник. Његово друштвено жиће израста и образује се из сродности с другим човјеком [...] Дјелатне индивидуе граде и упућују се једна на другу. Из тог су-дјеловања израста заједништво и друштвеност. И тек се у том смислу прирођеност показује као самопроизвођење, организираност и уређеност друштвеног живота као прирођена *политичност* човјекова (Пуповац 1979: 1384).

Да ли је човек друштвено биће захваљујући говору, или је пак говор омогућио/олакшао друштвеност човека – и није пресудно за ово о чему пишемо, али је битно да човеков говор и његова „говорност” свакако сведоче о категорији или обељју (квалитету) друштвености:

Начин на који се језик и друштво збивају јест *разговор*. Човјек је носилац и водитељ тог разговора. Сугворници се усмјеравају један на другог руковођени друштвеношћу као говорношћу. На тај начин се разговор (језик) не појављује као *додатак* и *средство*, инструмент, већ као *жив* и *неодвојив израз* и *основ друштвености* (Пуповац 1979: 1386).

Међутим, Пуповац се не задржава само на овом, помало апстрактном, социолошком/филозофском разматрању интердепенденције човека (као друштвеног бића) и језика него долази и до неких конкретнијих (доминантно лингвистичких) увида, износећи занимљива запажања о постојању тзв. политичког језика као својеврсног функционалног стила, насталог специјализацијом и диференцирањем према другим функционалним стиливима: „отуђујући се од цјелокупности друштвеног живота, па према томе и језика, политика посеже за дијелом тог

те како утичу на језик, очекивано, пре свега у лексичком домену, стварањем нових речи и њиховим увођењем у свакодневну комуникацију (нпр. лексеме попут *republicaniser*, *centraliser*, *elire*, *bureaucratie*, *suspect*...). Продубљивање Чанадановићевих запажања извршио је у својој тези Милорад Пуповац (1986). Бавећи се односом науке о језику (искључиво у СССР-у) и идеологије, у „клими револуционарног модернизма”, Пуповац је истакао важност октобарских дешавања, прво само за језик, а потом и за лингвистику.

језика и њиме дјелује на ту исту друштвеност и на тај исти језик” (Pupovac 1979: 1394), те она такав језик прилагођава својим потребама и циљевима. Та се специјализација постиже „идеолошком инјекцијом”, којом политика „парализира већи дио богатства (изражајног, значењског, творбеног итд.) језика. На остатак, тј. дио језика којим се политика служи, спушта се вео тајанствености” (Pupovac 1979: 1394). Карактеристике су тог језика (дискурса): снага и лакоћа речи, неаргументованост, јер „језик политике никад своје ставове, своје идеје и интересе не показује као своје, већ као интересе већине. Кључне појмове најчешће оставља недефиниране” (Pupovac 1979: 1395).

Већ на основу овог Пуповчевог рада могу се, чини ми се, разликовати два приступа проблематици дијалектике језика и политике, која су навешћена и у наслову рада: *језик политике* vs. *језик у политици*. Дакако, ове се терминосинтагме могу сматрати и синонимичним (и сâм је потписник ових редова тако поступио), али уколико бисмо се одлучили да се садржај обухваћен њима учини (иако свакако сличан) макар минимално различитим, онда би та дистинкција почивала на следећем: термин *језик у политици* би се односио превасходно на инвентар *иманентних језичких (системских) карактеристика* свих могућних политичких докумената и политичких говора/обраћања/саопштења политичких субјеката (то значи од политичког жаргона до типичних (морфо)синтаксичких и супрасинтаксичких црта) и одговарао би на питање – *Какав је то језик/говор?*, с друге стране, термин *језик политике* би се односио на то *како* се користи језик/говор од стране институција, политичких организација, појединачних политичких субјеката, другим речима – каква је његова природа (истиносна, искрена, манипулативна, мистификаторска итд.). Један је аспект потпуно комплементаран с другим (и обрнуто) – што се могло и малочас видети у Пуповчевом раду.

Крајем седамдесетих година XX столећа аутори почињу све више писати о изразитој *жаргонизацији* у језику прогласа, саопштења, говора припадника Комунистичке партије Југославије, што се огледа на различитим језичким нивоима – а доминантно на лексичкој и синтаксичкој разини: прекомерна (сувишна) употреба лексема, фразирање и клишеизација, непримерено обимне (комплексне) синтагме и гомилање (инфлација) речи наместо редукованијег а прозирнијег израза, овештала синтагматизација и отежала синтакса, који су исказ, тј. текст чинили нејасним, непрегледним а логички, неретко, несолидним и неконзистентним. Уочивши испрва иманентну (у инструментализационом смислу) дихотомију (дијалектику) у самом језику – будући да језик може служити и проксимизацији и дистанцирању, и интеграцији и дезинтеграцији, и споразумевању и (намерном) не-споразумевању – Павао Новосел закључује да се, упркос декларативно бескласном југословенском друштву, „слојно заснована употреба језика” осећа, и то посебно у програмским материјалима Партије, „текстовима чија је основна сврха да буду информацијском подлогом за доношење одлука и других акција самоуправљача и њихових делегата” (Novosel 1979: 1370). Ту појаву он назива

*бирокупатским језиком*¹¹ и за њен настанак везује две чињенице – садржај (бирокупатски језик одолева и опстаје захваљујући „преузимању ранијих модела изражавања” [Novosel 1979: 1373]). Новосел издваја као битну карактеристику бирокупатије – *посредованост*, што значи да је комуникација неизравна, јер се „одвија без непосредне назочности партнера”. Таква је комуникација, примећује Новосел, деградирана јер слабе „њени корективни механизми”, док јачају „управљачки механизми”, који презервирају „бирокупатски образац” (Novosel 1979: 1373). Узроке таквог језика међу бирокупатама овај аутор налази и у њиховој жељи да буду прецизни, да главну мисао (неког законског) текста ограниче, услове, уоквиуре, чак конкретизују и сл., али све то у једној реченици, у једном исказу. Тако се, међутим, добијају подацима преоптерећене, „преинформативне” реченице па се „главна мисао утапа у тој поплави ријечи, а да при томе не долази до знатнијег скраћења!” (Novosel 1979: 1380). На том је трагу и Милорад Пуповац, који као значајну карактеристику таквог језика политике види његову клишеизираност, тј. коришћење празних, али (политичарима) сврсисходних фразе:

Будући да су смисао и значење, потом лексик, творба ријечи и реченица највише дијелови језика, они најлакше подлијежу промјенама. Политика управо на тим разинама језика проводи идеологизацију. Помак у значењу особито је погодан, и то из неколико разлога. Прво, разна значења врло је богата разликама и нијансама [...] То јој омогућује задобивање привидне експлицитности, а истовремено довољно нејасноћа значења да се у њих може склонити (Pupovac 1978: 1395).

Пуповац примећује и да политичари, коришћењем могућности „пражњења ријечи од значења”, ту семску испражњеност/испразност лексема показују као највећу пуноћу, што резултира тиме да се „таквим помацима не открива оно што [се] доиста хоће рећи, а ипак казује оно што јој је потребно” (Pupovac 1978: 1395). О бирокупатизацији у јавном језику,¹² а заправо (понајвише) у језику политике пише Иван Клајн (1980), додуше више научно-популарно, указујући на неприменост и бројност нејасних и логички дефектних језичких обрта у текстовима политичког садржаја. Овај лингвиста (Клајн 1980: 185) издваја преопширност, ком-

¹¹ Уп. и наредну фусноту, у којој се такође говори о овој појави, али се њој (бирокупатском језику) насупротив истиче престижни политоекст.

¹² Да би ипак требало разликовати бирокупатски језик од политичког језика указује и једним згодним насловом *Политички дискурс – идиом политократије или политичке бирокупатије* Милан Шипка (1987). Он ће записати (Šipka 1987: 185) како се „на основу [...] показатеља [може] утврдити што је то лоше у нашем политичком исказу, па ћемо тако раздвојити особености политичког исказа као таквог и карактеристике лошег, функционално недефинираног и некомуникативног политичког исказа, за који је констатовано да је идиом наше политичке бирокупатије”. Дакле, политички би дискурс био „престижни идиом политократије и у исто вријеме нормалан дискурс у том сегменту друштвене комуникације”, док би његов негативни одраз представљао идиом политичке бирокупатије – нејасан, неразумљив, мистификујући говор.

пликованост, неодређеност и стереотипност као четири основна обележја бирократског језика, а доцније (Ивић и др. [1991]2004) уврштава разне примере бирократског језика и у корпус питања којима се бави, као један од коаутора, у *Језичком саветнику*. Треба ипак рећи да, када Клајн (а доцније и други аутори)¹³ пише о обележјима бирократског језика, корпус му не чине само политички него и текстови административно-правног стила.

И номинацијски (на нивоу наслова прилога/монографија) и садржински (од свих радова који проблематизују однос политичког и језичког феномена) за ово је прегледно истраживање, такође, релевантан спис који потписује Марина Ратковић (1991). Прилог ове ауторке, иако већ припада последњој декади XX столећа, те тиме излази ван временског оквира који сам навео на почетку рада, тематски се у потпуности уклапа у истраживања из претходне декаде а и рађен је на емпиријском материјалу који припада тој епоси, те је отуда уврштен у овај преглед. И у овом се раду спроводе анализе, пре свега, везане за синтаксички и лексичко-фразеолошки ниво: анализиравши документе *XIII конгреса Савеза комуниста Југославије* М. Ратковић (1991) закључује како ратна лексика и даље доминира у њима, безмало пола века по завршетку XX светског рата.¹⁴ Разлоге за такав вокабулар ауторка види у непосредном преузимању Марксових мисли (којима је својствена таква лексика), али и ратном искуству носилаца комунистичке идеологије (напросто су се ови партијци образовали и формирали током рата, па су такав комуникацијски образац пренели и у идеолошке документе).

Један је, премда есејистичког карактера, од најпроницљивијих написа о политичко-административном новоговору и *фразирању*, тј. „мађијско-терористичкој реторици” и муци с речима у политичким говорима потекао од Милована Данојлића ([1977]1990).¹⁵ Данојлић одређује фразирање као једну врсту „пра-

¹³ Овде посебно имам на уму Д. Кликовац (2008), која се у последње време профилисала, у овој области, као ауторка неколико радова посвећених бирократском начину изражавања у јавном, па тако (делом) и политичком дискурсу. Њени су радови изразито синтаксички оријентисани, а у анализама феномена *бирократизма* инсистира се на комплексној структури друштвених односа (својеврсног друштвеног и симболичког капитала које језик носи собом), дакле на дијалектици језик – друштвени положај (друштвена моћ), чиме се ова ауторка умногоме приближава позицијама критичке анализе дискурса

¹⁴ Треба само погледати примере које М. Ратковић наводи и читалац ће се одмах уверити да је, говорећи у терминима когнитивистичке теорије, политичка делатност готово искључиво концептуализована као ратовање (кориштењем ратног лексичког фонда). Ево речи које ауторка издваја као превалентне у овим документима: *борба, борити се, савладати, ослобађати, сукобити се, освајати, обрачунавати се, битка, водити битке, продор, одбрана, отпор* и сл., а занимљиво је, рецимо, да ауторка бележи и како је реч *толеранција* потпуно нестала из језика Партије!

¹⁵ Додаћу да, поред Данојлићеве и, видећемо нешто доцније, Инићеве, ваља издвојити и трећу – есејистичку – књигу о језику политике, одн. језику у политици, која, дакле, као ни прве две не припада *sensu stricto* научним монографијама, али садржи ванредно минуциозне анализе. Реч је о књизи Богдана Богдановића (1988) *Мртвоузице*. Богдановић, тај „уклети неимар”, бриљантно је показао да су „језик и лингвистика есенцијална оруђа политичке антропологије” и у *Мртвоузицама* је, слично Инићу, упозоравао, најалост и он безуспешно, на „шаманску реторику која

знословља и плитких теоријских уопштавања, дискутантских преклапања и других видова обредног општења које нам намеће владајућа идеологија” (Danojlić 1990: 85). Другде ће у својој књизи ову појаву именовати, једноставно, као „брбљање”. Заправо, то је догматичан, „надличан и противличан” језик, чија се једина сврха, за онога ко га прихвата и преноси, своди, фукоовски речено, на пристајање „на одређени поредак живљења и мишљења” (Danojlić 1990: 87). Пошто ћу се у овом, одвећ сведеном, приказу радова, који се баве односом језика и политике, даље позабавити Шкиљановим запажањима о (језичкој) мистификацији у политици, Данојлићев есеј о социологу Павелу Кучинском послужиће као копча: наиме, како се може сазнати из Данојлићевог приказа, угледни пољски социолог тврди да „свака пропаганда, она на Истоку, као и она на Западу, тежи довођењу грађана у положај зависности од владајућег поретка” (Danojlić 1990: 95), што је, последично, произвело „свет симбола с оне страни лажи и истине”. Овде имамо посла, у ствари, с феноменом коме савремена критичкодискурсна истраживања (или студије), о којима је било речи у уводној тачки, посвећују највећу пажњу: како се одвија језичко обликовање и конструисање стварности! Другачије казано, оно што је Кучински (у Данојлићевој интерпретацији) одређивао као политичку праксу која понављањем жели да произведе истину и по-истовети се с њом, то савремена дискурсна теорија изучава у оквиру своје тродимензионалне поставке: анализе (говорених или писаних) језичких текстова, анализе дискурсне праксе и анализа дискурсних догађаја као примера/отеловљења социокултурне праксе (уп. први сегмент чланка).

О мистификацијском језику у политици Дубравко Шкиљан износи занимљиве опаске у једном поглављу своје књиге *Говор реалности и реалност језика*. Шкиљан каже како ће под мистификацијом језика сматрати „сваки онај поступак у говору који доводи до намјерног ометања комуникације на семантичкој разини, дакле на плану садржаја,” чији је циљ „да се један дио потенцијалних суговорника дјеломично искључи из комуникацијског процеса” (Škiljan 1978: 137–138). Дакле, имајући у виду оба партиципанта (говорника/говорнике и саговорника/саговорнике) у комуникацијском догађају, мистифицирање хотимице спроводи говорник како би одређеним језичким знаком (изразом) навео саговорника да помисли како правилно разуме садржај онога што говорник саопштио, док заправо то (од саговорника) приписано значење изразу/знаку не кореспондира са значењем које је говорник имао на уму. Тако се омета комуникација на семантичком нивоу, тј.

најављује једну опасну пироманску пошаст”. Прво поглавље његове књиге носи наслов *Језичке замке* и у њему се аутор прегнантно (и иронијски) бави различитим питањима језика (тада актуелне) политике упоређујући га са Стаљиновим језичким дидаскалијама. Богдановић је знао да је *језик мисао, а мисао чин*, па се с разлогом прибојавао да ће се оштар и нетолерантан говор убрзо *по-стварити* у оштро и нетолерантно деловање према Другом (у било ком смислу: идеолошком/политичком, етничком, верском, сексуалном итд.), као и да ће Други ускоро постати Непријатељ. Попут Инићевих, и Богдановићеве речи и упозорења су наишли на неразумевање, мук и неприхватање.

ствара се бука (шум) на плану садржаја, јер „су у току саме комуникације на непосредно дохватљивом плану израза сви елементи присутни и препознатљиви” (Škiljan 1978: 137–138), но – услед семантичких помака – саговорницама постају нејасни, чиме се суштински искључују из такве комуникације, другим речима, они само формално фигурирају и партиципирају у комуникацији, али им комуницирани садржај у бити остаје несазнатљив, што и јесте циљ мистификатора. Разматрајући (у сосировском кључу) однос између језика (као апстрактног система) и мистификујућег говора (као његове конкретизације), Дубравко Шкиљан уочава да је средство које користи мистификатор и мистификовани исти језички систем, јер је услов да се мистификација оствари употреба истог језичког система (језика), и то тако да саговорник „препозна у мистифицираном језику довољно елемената” (Škiljan 1978: 140), па да онај ко је изложен мистификацији помисли како потпуно разуме оно што му се говори иако то, видели смо, није случај, него је реч о привиду (будући да мистификујући језик „паразитира” на општем језику дајући други смисао исказима од очекиваног). Но, Шкиљан примећује да мистификација дијалектички „носи у себи и клицу властите пропасти”:

Једна категорија елемената језичне мистификације нестаје у току нормалних промена којима је језик подложен, само што су код тих елемената процеси нестајања убрзани, јер не постоји ослонац на читав скуп говорника језика него само на један његов дио; друга категорија, напротив, управо због тога што је језична дјелатност свима лако приступачна, постаје опћом својином и под новим, првобитно мистифицираним, значењем бива укључена у структуру језика свих говорника – то је процес демистификације. Треба нагласити да су демистификацији подложни само они елементи који, супротно жељи мистификатора, укључени у језички систем не ометају, већ *побољшавају* комуникацију (Škiljan 1978: 140–141).

Мистификација, иако у понечему слична креативној (уметничкој) употреби језика, од ове се оштро разликује по томе што креативна употреба увек има, у крајњој инстанци, циљ да оплемени и усаврши комуникацију, и да је на неки начин рефлектира – док је, наравно, сврха мистификације (мистификатора) супротна: она инхибира рефлексију и омета комуникацијски процес, тј. правилно разумевање. Чини се да је Шкиљан ипак био превише доброхотан у оцени да „мистификација представља маргиналан социолингвистички феномен” (Škiljan 1978: 145), премда је свестан да владајућа класа кориштењем мистификујућег језика „манипулира осталим судионицима друштва”:

Владајућа класа у комуникацији с потлаченом класом [...] мора употребљавати становите семантичке помаке чије ће точно значење бити само њој потпуно познато, а искључени ће говорници прихваћати те термине у њихову обичну, свеопће прихваћену значењу и тиме ће свакако бити доведени у заблуду. У капиталистичким друштвеним системима читави дијелови језичнога семантичког сустава, посебно они који се односе на економску терминологију или

на појмове из подручја друштвених односа, читави такви дијелови имају двострука значења – једна која су својина свих говорника и друга, прецизнија, којима се служи само владајућа класа у ‘унутрашњој’, међусобној комуникацији... (Škiljan 1978: 145).

Шкиљанова је оштрица критике, очито, усмерена поглавито према капиталистичким друштвеним системима, прецизније елити, владајућој класи, која користећи одређене (бројне?) лексеме, синтагме и обрте (про)изводи двоструки говор,¹⁶ што значи да поред уобичајеног садржаја, поседује и тзв. мистификујући семантички помак, те тако манипулише саговорницима (већини грађана који нису елита) што не познају „пуну дубину значења ријечи заједно с надоданим семантичким помацима”. На тај се начин остварује сврха манипулативног и манипулаторовог говора, које би се упрошћено могло описати на следећи начин: погрешно разумевши значење исказа, тј. не разумевши право значење (а мислећи да га правилно схвата), примерена реакција пика изостаје, а манипулатор добија одрешене руке да даље настави чинити по својој вољи без опозиције и противљења:

У готово свим ратним пропагандама чији је циљ позивање на неправедне ратове, ријечи као што су *слобода*, *демократија*, *народ*, па и *мир* задобивају савсим нове семантичке помаке, а њих су свјесни, дакако, само они који ту пропаганду врше, и они који је прозиру и демистифицирају; за све остале чланове друштва ти појмови имају своје уобичајено значење, и оно их усмјерује погрешним правцем. Представници тоталитарних режима у големом дијелу своје комуникације служе се мистифицираним језиком (Шкиљан 1978: 145–146).

Још је занимљивије, а, у ствари, крајње забрињавајуће, то што такав мистификујући говор прихвата већи број људи (тј. они бивају таквим говором асимиловани),¹⁷ који се на тај начин („покондирен”) желе приближити елити, односно владајућем слоју. То има за последицу да такви говорници, како „не познају нове семантичке помаке ријечи и будући да се не желе служити старим опће-

¹⁶ Познати је књижевник и демистификатор идеолошког/догматског у језику George Orwell у књизи *1984*. увео термине *новогovor* [newspeak] и *doublethink*, али, још важније, и осмислио концепте именоване овим терминима. Данас се обично употребљава, за именовање овог концепта, термин двоструки говор [doublespeak]. Под тиме се подразумева језик који је тако изабран и употребљен да доведе у заблуду, не да разјасни, него управо прикрије право значење. Оваква је употреба језика крајње манипулативна и циљ јој је да дезинформише, тј. дезавуише грађане/гласаче.

¹⁷ О психолошким и социопсихолошким аспектима мистификације и манипулације језиком изузетно надахнуто и проницљиво говори Ђ. Шушњић у књизи *Рибари људских душа*, указујући на чињеницу да се таквим језиком покушава контролисати „понашање појединаца (и група) а да ови тога нису ни свесни” (Šušnjić 1990: 28). Нешто даље ће Шушњић истаћи како пропаганду, као смишљено, систематско и контролисано ширење симбола од стране неке политичке групе, обележава то да се политички интерес приказује као интерес свих чланова друштва, „како би се [они=чланови друштва] без употребе физичке принуде, навели да осећају, мисле и чине оно што одговара политичким циљевима” (Šušnjić 1990: 28) те политичке групе, а да при том чланови друштва верују како су слободно доносили одлуке!

прихваћеним значењима”, почињу да оформљују исказе без великог смисла или садржаја, па „једном дијелу говорника њихов властити језик постаје отуђен језик – они над њим немају више никакве моћи, већ он, у свој својој празнини, влада њима” (Škiljan 1978: 145–146). Своје разматрање Шкиљан окончава тезом да „су неки облици мистификације, особито они који се јављају у мањим друштвеним групама, уистину иманентни језику” (Škiljan 1978: 149–150), и они су, за цело, здраво језгро јер, мада представљају „супротност језичној креативности,” то није било каква него *дијалектичка супротност*, што пропитује и саму ваљаност и утемељеност (актуелне) употребе језика, чиме се отвара пут и демистификацији онога што је мистификујуће, обмањивачко у језичкој пракси, што, следствено, доприноси усавршавању и демократизацији (опште и, свакако, политичке) комуникације.

Мистифицирањем помоћу говора бави се и Иван Ивас (Ivas 1988: 32–40) и каже како „мистификаторски говор, дакле, под маском јасноће опонаша истинитост и искреност те прешућује праве говорникове намјере” (Ivas 1988: 33). Ивас запажа да мистификаторски говор заправо на први поглед не искључује Другог (другост), „јер стварно тежи да [га] укључи”, али то чини асимилацијом, „то јест негирањем његове другости” (Ivas 1988: 33). Даље ће Ивас пружити инспиративну (у основи, есејистичку) анализу говорних чинов у идеолошким исказима, говорећи о (а) *изричитим усмеравајућим* говорним чиновима (што одговара појму директива) и (б) онима *мање очигледно усмеравајућим*, „али зато не и мање дјелотворним” (Ivas 1988: 40). Првима би припадали позивање, заповедање и постављање питања, а другима изрицање вредности, именовање и причање. Ивас је оваквом анализом искорачио на поље прагмалингвистике, те ју је применио на политички (и мистификаторски) говор.

О сличним феноменима убедљиво говори и Слободан Инић (1984) у књизи *Говорите ли политички*. Аутор и сџм у поднаслову каже да је реч о есеју (тј. есејима) из социологије „политичкога језика”, те је блискост, пре свега предметна али и теоријска, са Шкиљановом књигом очевидна. Инић се, ипак, не ограничава само на област или „царство” мистификујућег језика него проширује поље свог истраживања и на неке друге појавности, чиме његова аналитичност долази до пуног изражаја. Инићева је, наиме, идеја (Inić 1984: 9) да установи истраживање „једног крајње ограниченог сегмента у језику, са становишта социологије и политологије, као дијела предмета политолингвистике, то јест политичког језика, политолекта”. Овај аутор уочава и прихвата оно што су и неки истраживачи пре њега, а и бројни после њега (у оквиру критичке анализе дискурса, рецимо), узимали, готово као аксиом, за почетну тачку анализе: да је од пресудног значаја *место оспољене функције значења*, тј. да је превасходно битна моћ и позиција (статус) говорника у неком комуникационом догађају, и да то *господари* значењем речи (дискурса)! Такође, он запажа да „у односу спрам истине, политички језик манифестира одступање и прибјегавање полуистинама”, да су бројни мистификаторски семантички помаци, да се језик политике затвара (тако да следи „затворе-

ни универзум расуђивања”), а све ради тога да се стварност у друштвеном значењу учини подношљивом (Inić 1984: 21–31). Због таквог циља страда, неумитно, и институција дијалога. Јер, када се по сваку цену врши апотеоза власти, исцрпљује се *дијалогичност речи* (Inić 1984: 55), а дијалог се (сам са собом) своди на монолог, „као начин саглашавајућег одобравања”. Иако у последњем поглављу књиге – насловљеном: *Има ли спаса?* – Инић, чини се одвећ идеалистички и сотериолошки, имплицира таквим питањем позитиван одговор, он се, ипак, у својој књизи показао као неко ко је, нажалост, прилично прецизно навестио оно што ће кроз свега неколико година потпуно девастирати и деструирати земљу, и што ће отровни (и смртоносни) језик политике – који вербално каштигује, остракује, искључује, стигматизује – успоставити и легитимисати као једини прихватљиви модел (норму) у јавној комуникацији (с изгледа прилично дугим „роком трајања”):

[...] најгора политичка изражајност је она која, заправо, идеолошки халуцинира и домишља чин и дјело наводног непријатеља. Тако она настоји створити одређену представу о себи на начин народне борбености против „непријатеља” (Inić 1984: 37).

Крајем осамдесетих година XX века Шкиљан ће извршити једну, еминентно емпиријску, анализу политичког документа ЦК СКЈ. Реч је о његовом испитивању језичких својстава (и рецепцији) *Приједлога 13. Сједнице ЦК СКЈ*, где се детаљно анализирају морфолошка и синтаксичка (делом и лексичка) својства овог политичког текста. Тежиште је испитивања, дакле, управо на плану израза а не на плану садржаја. Шкиљан (1987a) у том емпиријском истраживању долази до интересантних и значајних закључака (висока фреквенција придева и именица, наспрот ниској учесталости глагола, изразито честа употреба релативних клауза, свођење конекторског инвентара само на копулативни везник *и* итд.) везаних за језик, али каткад и надилази просту дескрипцију инвентара јез. средстава политичког идиома и обухвата и оне елементе који припадају прагматици, дискурсу и, уопште, комуникацији. Требало би додати да је значај овог Шкиљановог истраживања и у томе што се није бавио само продукцијском (емпиријском) страном политичког текста (тј. језичким карактеристикама политичког исказа) него је направио и анкету којом је пропитивао рецепцијски ефекат тога политичког текста (Škiljan 1987b). У прилично сложеном анкетном испитивању помоћу упитника састављеног од 10 питања затвореног типа Шкиљан је тражио да испитаници препознају битне информације садржане у исказу, распознају политички исказ и став према њему, реконструишу политички исказ, распознају његов лексички састав итд. Резултати су били очекивани (Škiljan 1987b: 65): прво, политички текст је био разумљив реципијентима више од 70%, али је тај коефицијент драстично опадао међу испитаницима с нижим образовањем; и друго, када је реч о друштвеној комуникацији, већина адресата политичког текста је сматрала политички дискурс некомуникативним, пуним неадекватног садржаја. Овим је Шкиљан демонстрирао како се може даље приступати проучавању језика/говора у поли-

тици/политичким текстовима, односно да се, поред традиционалних дескриптивних истраживања, лингвисти могу послужити и упитником ради провере одређених хипотеза.

За крај овог прегледа радова посвећених политичком језику, односно политичком дискурсу остаје да се напомене и књига М. Пуповца (1990) о политичкој комуникацији. Његова је монографија заокружила један период и наговестила нове проседее којима би се истраживачи односа језика и политике могли користити. Аутор говори (у једном обимнијем поглављу) о аргументацији у политичком говору, док у одељку *Experimentum verborum*, на значајнијем емпиријском материјалу, показује како изгледа једна могућна анализа политичке комуникације. Користећи се Тоулминовом схемом аргументацијског процеса, Пуповац ће показати како се, од проблематизовања захтева за важење неке тезе, улази у аргументацијски процес ради испуњења тог захтева, а све се окончава ратификацијом (почетног) захтева, уза све замке и псеудоаргументацијске схеме, којима политичари (пре)често прибегавају. Можда је најупечатљивија финална паралела коју Пуповац успоставља између савременог истраживача језика, с једне стране, и тројице знаменитих античких филозофа: Херкалита, Горгије и Платона, на другој страни. Хераклит је, наиме, сматрао да постоји идентитет, јединство речи и ствари, језика/говора и света, говора и ума, Горгија пак држи јединим могућим нејединство речи и ствари, језика/говора и света, или говора и ума, док Платон, напошетку, претпоставља постојање идеје, као средишњег члана, између речи и ствари, језика и света, говора и ума (према Руповас 1990: 151–152). Ово је, у основи, позната недоумица о мотивисаности речи (језичког знака), која је изнедрила, на једној страни, аналогистичку хипотезу (хераклитовски став да је језик савршен одраз реалног света), а, на другој страни, аномалистичку хипотезу (арбитрарност, тј. конвенционализираност језичког знака), где би Платон (посебно у свом *Кратилу*), на известан начин, остао између ове две крајности, будући да он овај проблем разматра дијалектички: као јединство две супротности! Као својеврсна параболоа на политички дискурс, и комплексан однос *говорник – знак – стварност – саговорник*, чини се да је (нажалост?) Горгијина концепција превладала (барем у највећем делу) у политичкој комуникацији: јер, разлика између онога што јесте и онога што се представља да јесте (и обратно: онога што није и онога што се представља да није) данас доминира у политичком дискурсу.

3. Ка систематизацији и евалуацији радова: закључне напомене

На почетку сам истакао како желим овим кратким прилогом дати, у грубим оквирима, преглед радова домаћих аутора који су се бавили односом политике и језика, тј. језиком у политици, од седамдесетих година XX века до распада заједничке државе. То сам и учинио, описавши шта су била кључна места у тим студијама. Предстоји да се дата грађа систематизује и покаже колико кореспондира с актуелним истраживањима у овој области.

Прво, уочљиво је да су, у начелу, расправе о комплексном односу између језика и политике у нашој средини у битној мери одређене тадашњим друштвено-политичким околностима: једнопартијском социјалистичком државом, којом руководи КПЈ. Први су радови, које су овде приказани, отуд настали у другачијем озрачју него они на Западу. Овде су, наиме, ти радови представљали покушај да се укаже на појаву која је узимала маха у језику/текстовима леве политичке/идеолошке праксе, а на коју се најчешће реферирало као на феномен бирократизације, што је представљало неку врсту „однарођивања”, „парализовања” (изражајног и значењског богатства) језика, а што је (хотимично или нехотице) водило ка мистификацији (орвеловском преокретању смисла речи) и спуштању „вела тајанствености” на политички дискурс. Једино што су те анализе вршене на мањим корпусима (политичких текстова), па су и отуда закључци деловали више као усputна запажања. Но, та испитивања имају своје савремене пандане у нпр. лексикометријским истраживањима (која пропитују богатство језика на основу утврђивања броја различитих речи и и разноврсности вокабулара), затим истраживањима прекомерне лексикализације, елиминације (појединих речи), употребе празних и нејасних речи и израза – у најкраћем: лексике политичког дискурса.

Друго, примећује се да поједини аутори поклањају пажњу не само лексичком него подједнако и реченичном нивоу (уп. Škiljan 1987a), употреби простих и сложених реченица, гомилању асиндетских или полисиндетских конструкција, избегавању навођења вршиоца радње и сл. Томе у данашњим истраживањима одговарају радови који се баве граматиком (и транзитивношћу) у политичком дискурсу: колика је синтаксичка сложеност политичког текста и како то својство утиче на рецепцију текста, да ли се у тексту јављају номинализоване јединице и због чега, какав је однос пасивних и активних структура и шта је тиме постигнуто (тј. шта је аутор избегао именовати на тај начин), модални и модализовани искази итд. Иако се у данашњим истраживањима таква анализа врши најчешће у халидејевском системско-функционалном оквиру (Халидејева *транзитивност*), ни теоријско-методолошке поставке наших аутора нису допринеле ништа мање валидним резултатима и закључцима.

Треће, у радовима који су овде приказани аутори се стидљиво дотичу и неких питања везаних за прагматику. Ивас се, примерице, бави говорним чиновима, а Пуповац (1990) уводи илокуциону снагу исказа у своју анализу. Данашња су истраживања употпуњена, уз ове концепте, и појмовима какви су импликатура, пресупозиција, учтивост, преференцијалност и др., о чему би и код нас (у предстојећим пројектима) свакако требало више писати.

Четврто, кад је реч о надреченичној разини, треба рећи да су данас таква испитивања доминантна, поглавито кад је реч о жанровима (уп. само библиографију Рут Водак), док се из наведеног прегледа јасно види да је тај аспект код нас у великој мери био запостављен. Изузетак представља опет Пуповчева студија

(1990), у којој се показује како функционише аргументација у политичким текстовима.

Пето, традицију истраживања политичког дискурса не треба свести искључиво на радове лингвистичке провенијенције. Управо у складу са савременим интердисциплинарним и трансдисциплинарним пројектима треба узети у обзир и постигнућа нелингвиста у овом домену: социолога, филозофа, антрополога, психолога и др. Могло се приметити у овом прегледу да есејистички прилози (Богдановић, Данојлић, Инић, Шушњић итд.) имају и те како шта да пружи и данашњим истраживачима: увиди у есејима често су дубљи од оних у научним радовима (такви су се показали сви које сам овде представио), јер есејист (донекле) потискујући емпиријски (корпусни) елемент надомешта ту „празнину” зорношћу, пројекцијом, интуитивношћу и одважношћу.

И коначно, шесто, одсуство – у студијама које су представљене овде – (данас веома утицајног и распрострањеног) когнитивистичког приступа треба схватити у временском (синхроно-дијахроном) контексту: иако је књига *Насушне метафоре* [*Metaphors We Live By*] Лејкофа [Lakoff] и Џонсона [Johnson] објављена 1980. год. (а потом су уследиле и бројне друге базиране на овим теоријским поставкама, нпр. Џонсон (1987) – *Тело у уму* [*The Body in the Mind*], Лејкоф–Тарнер (1989) – *Више од хладног мишљења* [*More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*], Лејкоф – *Жене, ватра и опасне ствари* [*Women, Fire and Dangerous Things*] итд.), требало је да протекне изванредан период док такав приступ није стекао одређен број присталица и у нашој средини. Тако су се и у нашој средини крајем деведесетих година и посебно у првој декади XXI ст. (а тај је период био ван нашег истраживања, односно повесног прегледа) појавили радови који су прилазили политичком дискурсу управо с позиција когнитивне лингвистике. Њихов је број данас толики да се когнитивна проучавања политичког дискурса и код нас више не могу сматрати маргиналним него, напротив, научним main stream-ом у овој области.

Из свега што је речено може се закључити како у нашој академској заједници постоји немала и, додајмо, значајна традиција у проучавањима која се баве тиме како језик функционише у политици, али и како политика утиче на језик. Из тих истраживања политичког дискурса може се доста сазнати, а она ће се показати још (епистемолошки) кориснијим када се код нас појаве истраживања с актуелним резултатима/закључцима, па се потом начини њихова компарација. Стога, на крају, овај преглед треба и схватити као позив на темељно испитивање савременог политичког дискурса, јер, – да се послужимо варијацијом на чувену мисао Л. Троцког – ако се ми (као представници у области друштвено-језичких наука) не будемо бавили њиме, он [политички дискурс] ће се свакако „бавити” нама!

ЛИТЕРАТУРА

- Пуповац, М. (1986). *Лингвистика и идеологија [Linguistics and Ideology]*. Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада.
- Симић, Р. (1996). *Политички дискурс: инфлација речи у самоуправном друштву СФРЈ и језичка профилакса [Political Discourse]*. Београд: МХ Актуел.
- Чанадановић, М. (1965). Језичке студије у светлу марксизма [Linguistic Studies in the Time of Marxism]. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*. VIII: 49–57.
- Чанадановић, М. (1966). Дијалектички правац у лингвистици [Dialectical Approach in Linguistics]. *Прилози проучавању језика*. 2: 1–22.
- *
- Bogdanović, B. (1988). *Mrtvouzice: mentalne zamke staljinizma [Deadlock: Mental Traps of Stalinism]*. Zagreb: AC.
- Bugarški, R. (1986). Pogled na jezičku politiku i jezičko planiranje u Jugoslaviji [A View at language policy and language planning in Yugoslavia]. *Kulturni radnik*. 1: 72–82.
- Čanadanović, M. (red.) (1970). *Marks, Engels i Lenjin o jeziku [Marx, Engels, and Lenin on Language]*. Beograd: Kultura.
- Čupić, Č. (2007). *Politika i zlo [Politics and Evil]*. Beograd: Čigoja štampa.
- Danojlić, M. ([1977]1990). *Muka s rečima [Problems with Words]*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis*. New York: Longman Publishing.
- Fairclough, I. and Fairclough, N. (2012). *Political Discourse Analysis: a Method for Advanced Students*. London – New York: Routledge.
- Inić, S. (1984). *Govorite li politički? [Can you speak politically?]* Beograd: Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije.
- Ivas, I. (1988). *Ideologija u govoru [Ideology in Conversation]*. Zagreb: HFD.
- Klajin, I. (1980). *Jezik oko nas [Language around Us]*. Beograd: Nolit.
- Klikovac, D. (2008). *Jezik i moć [Language and Power]*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Novosel, P. (1979). Birokratski jezik – i kako se boriti protiv njega [Bureaucratic language]. *Naše teme*. 7–8: 1369–1382.
- Pupovac, M. (1979). Jezik i politika [Language and Politics]. *Naše teme*. 7–8: 1383–1402.
- Pupovac, M. (1987). Komunikacijske i jezične karakteristike članova SKJ u Zagrebu u usporedbi s istim karakteristikama nečlanova [Communicative and Linguistic Characteristics of the Party Members of the Communist Party of Yugoslavia in Comparison with the same Characteristics of the non-members]. U: *Jezik politike: istraživanja i rasprave* (ur. S. Vrhovec-Vučemilović). Zagreb: Centar za idejno-teorijski rad GK SKH. 119–142.
- Pupovac, M. (1990). *Politička komunikacija [Political Communication]*. Zagreb: August Cesarec.
- Ratković, M. (1991). Lingvistička analiza političkog jezika u dokumentima 13. Kongresa SKJ [Linguistic Analysis of Political Language in the Documents of Communist Party of Yugoslavia]. U: *Jezik i stil sredstava informisanja* (ur. B. Tošović). Sarajevo: Svjetlost. 158–165.
- Šipka, M. (1987). Politički diskurs – idiom politokracije ili političke birokracije [Political Discourse]. U: *Jezik politike* (ur. S. Vrhovec-Vučemilović). Zagreb: CITRO GK SKH. 181–185.
- Škiljan, D. (1978). *Govor realnosti i realnost jezika [Speech of Reality and the Reality of Speech]*. Zagreb: Školska knjiga.
- Škiljan, D. (1987a). Jezične karakteristike političkog iskaza [Linguistic Characteristics of Political Statement]. U: *Jezik politike* (ur. S. Vrhovec-Vučemilović). Zagreb: CITRO GK SKH. 15–38.
- Škiljan, D. (1987b). Politički iskaz i njegovi primaoci [Political Statement and its Addressees]. U: *Jezik politike* (ur. S. Vrhovec-Vučemilović). Zagreb: CITRO GK SKH. 39–67.
- Škiljan, D. (1988). *Jezična politika [Language Politics]*. Zagreb: Naprijed.
- Šušnjić, Đ. (1990). *Ribari ljudskih duša [The Fishermen of Human Souls]*. Beograd: Ideje.
- Van Dijk, T. (2008). *Discourse and Power*. Hampshire – New York: Palgrave MacMillan.
- Weber, M. (2006). *Politički spisi [Political Writings]* [prev. Zoran Đinđić]. Beograd: Filip Višnjić – Službeni glasnik.

Strahinja Stepanov

ON THE LANGUAGE IN/AND POLITICS: A BRIEF HISTORY OF YUGOSLAV
RESEARCH IN THE DOMAIN OF POLITICAL DISCOURSE

S u m m a r y

In this brief overview the author will analyze the works (articles and books) of Yugoslav authors who have dealt with the relationship of politics and language (or the usage of language in politics) in Yugoslavia, in the period between the end of the sixties until the disintegration of the SFR Yugoslavia. The intention of the author is to present the relevant literature that is published in this period and to systematize it, i.e. classify (and evaluate) it against the certain content or theoretical parameters, or against its scientific contribution. Bearing in mind the popularity and proliferation of modern discourse (or critical discourse) research of political texts/speeches abroad, but also in our academic community, the author considered that it would be useful to draw attention to the beginnings (or the precursors) of political discourse analysis in our country and social sciences and humanities. The author also attempts to indicate the (thematic, theoretical, or methodological) similarity/similarities of these (investigated) works with the current "state of art" papers and (text)books in this field.

The undertaken analysis shows following results: firstly, there is a substantial amount of papers, written between 1970s and early 1990s (till the break-up of SFR Yugoslavia), on the topic of language in politics or political language; secondly, authors of these papers usually deal with lexical aspects of the language in politics, but they also analyse (morpho)syntactic aspects as well; thirdly, some pragmatic questions are also raised in this papers, though not in a substantial among; fourthly, superstructural (textual and genre) aspects of the political language are rather rarely investigated; fifthly, cognitivism is not visible in these papers at all, since it was rather new approach in linguistics, and Yugoslav author did not have opportunity to apply it in their research. Lastly, this analysis shows that Serbian (Yugoslav) authors, in 70s and 80s paved the way for modern approaches and new research into the contemporary political discourse in this part of Europe.

Key words: language, politics, language of politics / political discourse, SFR of Yugoslavia.

Страхиња Степанов
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Др Зорана Ђинђића 2
Нови Сад
Србија
Имејл: *straxstepanov@yahoo.com*